

Siirtolaisuustutkimuksia A 18

Suomi Euroopassa - maassamuuton uudet ulottuvuudet

Muuttoliikesymposium 1995
Turku 15.-17.11.

Toimittajat

Olavi Koivukangas
Kalevi Korpela
Raimo Narjus

Siirtolaisuusinstituutti - Migrationsinstitutet Turku - Finland Turku 1996

Suomessa vuoden 1990 jälkeen tapahtuneet muuttoliikeilmiöt ja tutkimustilanne

Olavi Koivukangas

Euroopan muuttovirrat

Ei tarvitse olla välttämättä historiantutkija todetakseen, että olemme eläneet 1990-luvun alkupuoliskolla keskellä suurta murrosta. Kansainväliset ja yhteiskunnalliset murrokset ovat yleensä tapahtuneet enemmän tai vähemmän dramaattisten muutosten kautta ja niihin on liittynyt voimakkaita väestön muuttoliikkeitä.

Vuonna 1990 pidetyn edellisen muuttoliikesymposiumin jälkeen merkittävimmät muutokset Euroopassa ovat olleet Neuvostoliiton hajoaminen ja sen vaikutukset itäisessä Euroopassa sekä entisen Jugoslavian alueen pirstoutuminen ja aseelliset etniset välienselvittelyt. Siellä kuolleiden määrä nousee satoihin tuhansiin, ja neljä miljoonaa ihmistä on joutunut pakolaisiksi kotiseudultaan. Aikaisemmin niin selvät Euroopan muuttoliikkeet - idästä länteen ja etelästä pohjoiseen - ovat 1990-luvun puoliväliin tultaessa tulleet aikaisempaa monimuotoisemmiksi, tärkeimpinä muuttajaryhminä seuraavat:

Etniset paluumuuttajat

Itä-Euroopan poliittinen mullistus mahdollisti miljoonien ihmisten muuton länteen. Tähän ilmiöön kuuluvat mm. saksalaisten muutto Itä-Euroopasta Saksaan ja suomalaissyntyisten paluumuutto Venäjältä ja Virosta ja muualta entisestä NL:sta.

Määräaikaiset työntekijät

Tämä ryhmä muodostuu muutaman vuoden sopimuksilla ulkomailla olevista tai jopa päivittäin naapurimaassa työssäkäyvistä ihmisistä eli pendelimuuttajista, joiden määrä näyttää olevan kasvussa.

Opiskelun takia muuttavat

Myös tämä joukko tulee kasvamaan lähivuosina mm. monien Euroopan Unionin vaihto-ohjelmien ansiosta. Opiskelijoiden ja tutkijoiden kansainvälinen liikkuminen edustaa paitsi tiedon kansainvälistymistä myös maailmanlaajuisen muuttoliike-eliitin muodostumista.¹

Pakolaiset

Turvapaikanhakijoiden määrät läntisessä Euroopassa ovat kääntyneet laskuun vuoden 1993 jälkeen. Tämä johtuu ennen kaikkea Saksan tiukentuneesta maahanmuuttopolitiikasta 1.6.1993 lähtien. Eurooppaan kohdistuu kuitenkin edelleen kovaa muuttopainetta Pohjois-Afrikasta ja Lähi-idästä. Suurimman ongelman muodostavat neljä miljoonaa pakolaista entisen Jugoslavian alueella sekä arviolta kaksi miljoonaa entisen NL:n alueen sisäistä pakolaista.

Lisäksi on muistettava laittomat maahanmuuttajat, joiden määrä kasvaa, kun Euroopan portteja suljetaan tai ainakin tiivistetään.

Muuttoliikkeiden osalta tärkein kehitys tapahtuu Euroopan Unionin piirissä ns. Schengenin sopimukseen liittyneiden maiden joukossa. Sopimuksen tarkoituksena on poistaa rajavalvonta jäsenmaiden väliltä, mutta tehostaa sitä sopimusalueen ulkorajoilla. Suomi ja Ruotsi ovat ensi vaiheessa pyrkimässä Schengenin tarkkailijajäseniksi. Lopullinen jäsenyys toteutuu niin että myös Norja ja Islanti kuuluisivat sopimuksen piiriin tavalla tai toisella.² Silloin Euroopassa olisi passivapaa alue Välimereltä Jäämerelle.

Vuosisadan lähetessä loppuaan Eurooppa elää 1960- ja 1970-luvun suuren siirtolaisuuden jälkimaininkeja. Perinteinen siirtolaisuus on lähes tyrehtynyt, mutta perheenjäsenten muutto ja pakolaisuus jatkuvat. Määräaikainen muuttaminen eli ns. osa-aikasiirtolaisuus tulee lisääntymään. Useimmissa läntisen Euroopan maissa on 5-10 prosentin maahanmuuttajaväestö. Työvoima liikkuu EU:n alueella toistaiseksi vähän. Vain 3,4 prosenttia jäsenmaiden työvoimasta on ulkomaan kansalaisia. EU-maiden välinen muutto tulee olemaan vähäistä, ellei Euroopan taloudellisessa kehityksessä tapahdu olennaista muutosta parempaan suuntaan. Kuitenkin, kuten oheisesta kartasta 1. ilmenee, muuttovirrat tulevat EU-maissa kasvamaan, ja kasvukeskusverkosto tulee muodostumaan nykyistä monisilmäisemmäksi. Yhdeksi voimakkaimmin väkilukuaan lisääväksi alueeksi koko EU:ssa on arvioitu Helsingin seutu.³ Asiaa käsitellään tarkemmin myöhemmin.

Myös Euroopassa on alettu puhua monietnisistä tai monikulttuuriyhteiskunnista. Euroopan Unionissa maahanmuutto on keskustelujen ykkösaiheita. EU:n piirissä on alettu keskustella myös yhteisestä siirtolaisuus- ja pakolaispolitiikasta Schengenin sopimukseen liittyen. Käytännön toteuttaminen tulee kuitenkin olemaan erittäin vaikeata. Joka tapauksessa EU etenee pienin askelin kohti yhteistä maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa.

Suomen maassamuuton pääpiirteet 1990–95

Kuntienvälinen muuttoliike väheni 1990-luvun alkupuolella 1980-luvun jälkipuoliskon vilkkaista vuosista, jolloin taloudellinen nousukausi houkutteli ihmisiä muuttamaan paikkakunnalta toiselle. Kun v. 1988 kuntien välisiä muuttajia oli 213 510, tämä luku putosi v. 1992 mennessä 169 270:een. Taloudellisen kasvun ansioksi lienee laskettavissa se, että tämän pohjanoteerauksen jälkeen kuntien välinen muutto on lisääntynyt. Vuonna 1994 yli kuntarajan muuttaneita oli 217 776 henkeä, kuten ilmenee taulukosta 1, joka antaa myös hieman perspektiiviä aikaisempiin

Tulevaisuudessa ihmisvirrat muodostuvat yhä enemmän verkostomaisiksi. EU:n uusista jäsenvaltioista Itävallan sijainti on erittäin edullinen, kun koko Keski-Euroopan kasvualue muuttuu vetovoimaiseksi.

Kartta 1. Ihmisvirtojen verkosto EU:ssa tulevaisuudessa? Karttojen aluejako NUTS 2 (Ruotsi NUTS 3).

Taulukko 1. Maassamuutto v. 1975–94.

Vuosi	Kuntienvälinen	Kunnansisäinen	Yhteensä
1975	240 000	386 000	626 000
1980	198 000	398 000	596000
1985	199 000	386 000	584000
1990	193 845	537 229	566 574
1991	183 479	387 324	570 803
1992	169 270	423 551	592 821
1993	181 333	472 035	653 368
1994	217 776	461 295	679 071

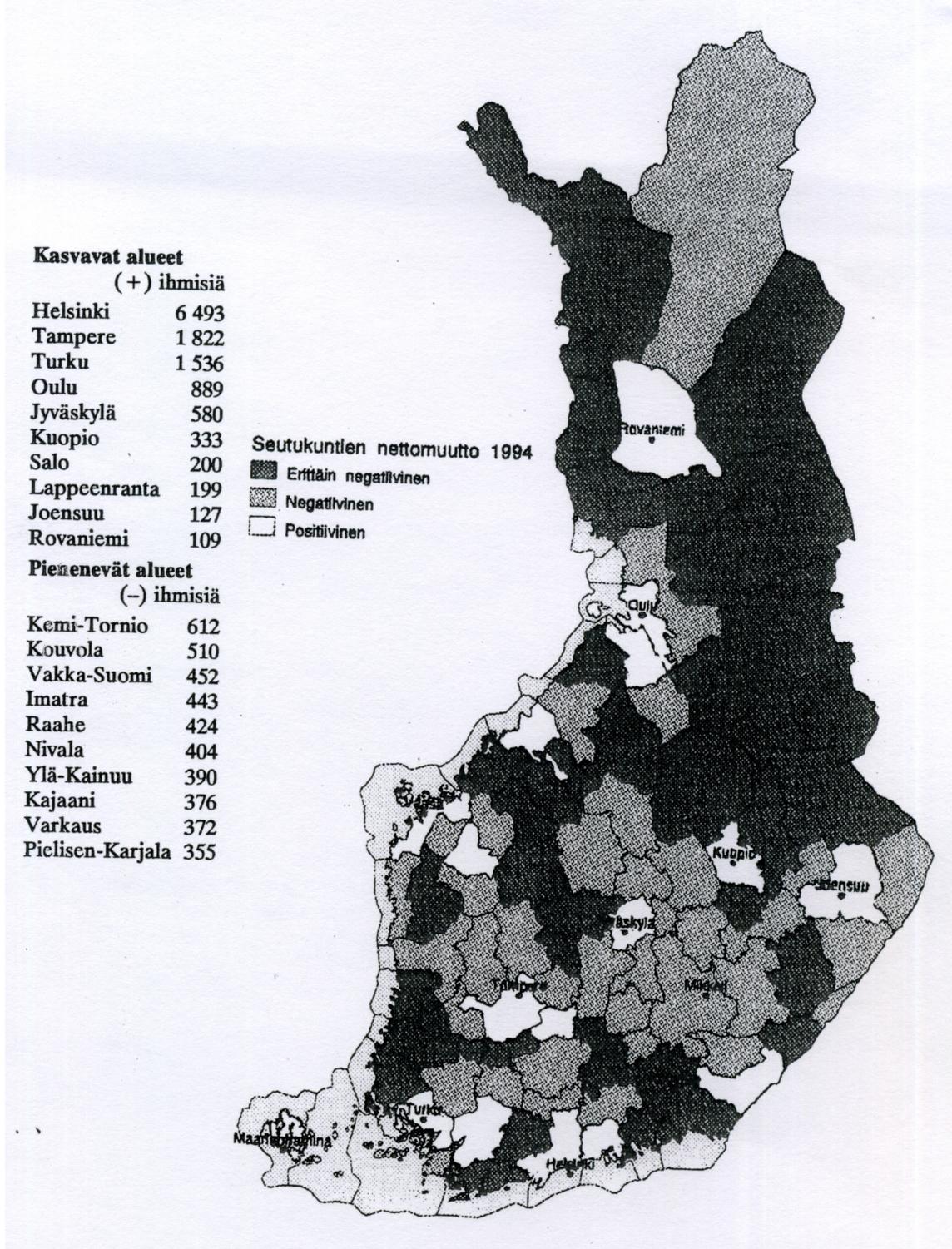
Lähde: SVT.

Vuoden 1994 tilannetta tarkasteltaessa on muistettava, että 1.6.1994 tapahtui kotikuntalain muutos, jonka mukaan opiskelijat voivat kirjautua opiskelupaikkansa väestörekisteriin. On arvioitu että yksistään Helsingissä noin 10 000 tilapäisesti asuvaa kirjoittautuu kaupungin väkilukuun tällä vuosikymmenellä, näistä pääosa eli 7 000 vuosina 1994–96.⁴ Erään arvion mukaan, johon on helppo yhtyä, opiskelijat ja nuoret määräävät Suomen väestönkehityksen suunnan. Maassamuuton kohteiksi tulevat vain suuret yliopistokaupungit lähiympäristöineen.⁵ Myös elinkeinoelämän toimenpiteillä on suuri vaikutus alueiden houkuttelevuuteen ja sitä kautta muuttovirtoihin. Niinpä esim. elektroniikkateollisuuden suuntautuneet kaupungit kuten Salo ovat vetäneet väkeä puoleensa 1990-luvulla niin, että ongelmaksi on tullut asuntojen puute. Kuitenkin Suomen väestönkasvu näyttäisi keskittyvän entistä harvempiin ja suuriin valtakunnanosakeskuksiin, kuten ilmenee kartasta 2. Kun EU-maat tihentävät kasvuverkostoaan, Suomen verkosto näyttäisi muuttuvan entistä harvasilmäisemmäksi.

Kuvioista 1-3 ilmenee Suomen eri läänien nettomaassamuutto vuosina 1980–1994. Vain Suomen eteläiset läänit ovat saaneet muuttovoittoa maassamuutosta ja ajoittain myös Keski-Suomen lääni. Kuviot vahvistavat sen, että suurten etelään muuttovuosikymmenten jälkeenkin eli vielä 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa Suomen väestö on jatkanut valumistaan Etelä-Suomeen jossa ennen kaikkea pääkaupunkiseudulle. Uudenmaan ohella Hämeen lääni on saanut muuttovoittoa samoin kuin Ahvenanmaa. Suurimmat menettäjät ovat olleet Lapin, Oulun ja Vaasan läänit. Oulun lääni on kuitenkin lisännyt väkilukuaan korkean syntyvyyden ansiosta.

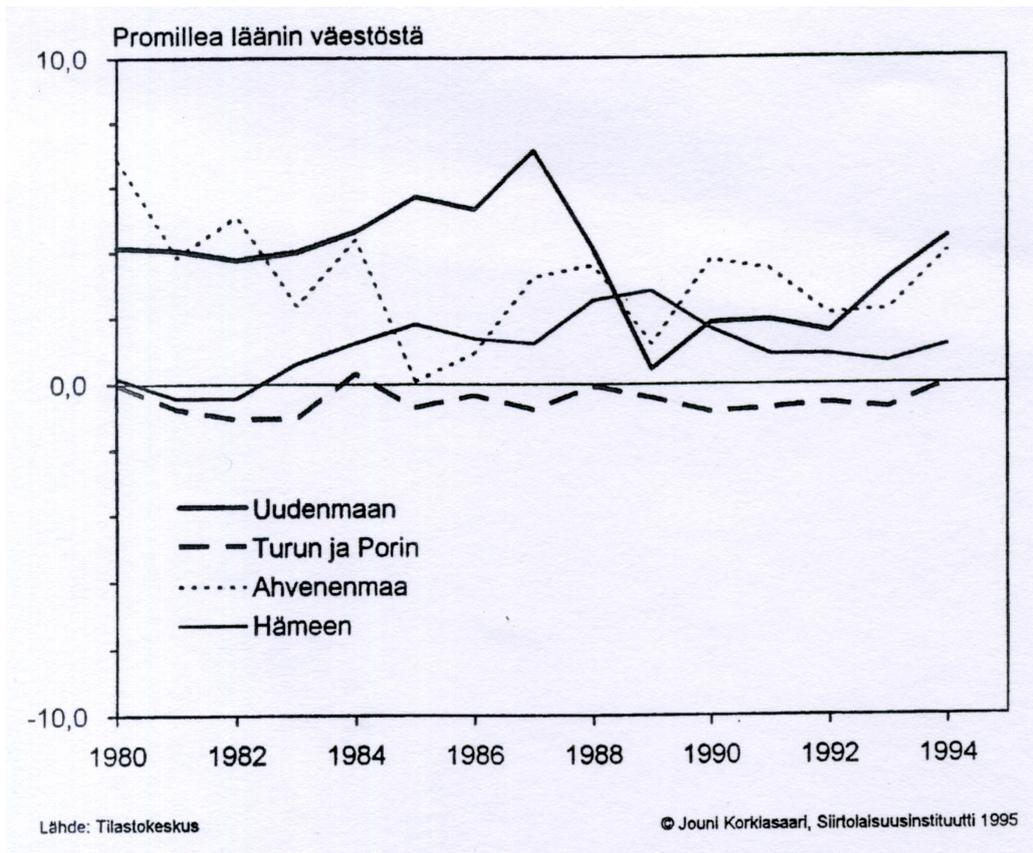
Laman aiheuttaman eteläiseen Suomeen suuntautuneen muuton lisäksi maassamuutto on suuntautunut samasta syystä erityisesti läänien kasvukeskuksiin. Monessa tapauksessa on ehkä todettu turvallisemmaksi siirtyä läänin pääkaupunkiin kuin lähteä työnetsintään Etelä-Suomeen tai ulkomaille.

Kuntienvälinen muuttoalttius ja muuttosuunnat ilmenevät kuvioista 4. Kun v. 1991 kaupungit menettivät maaseutukunnille 1 000 asukasta, v. 1994 kunnat menettivät kaupungeille jo yli 9 000 asukasta. Tosin tähän vaikuttaa myös jossain määrin em. uusi kotikuntalaki v. 1994 jälkipuoliskolla. Ilmeinen suuntaus näyttäisi kuitenkin olevan se, että muutto maaseudulta kaupunkiin lisääntyy ja että erityisesti kaupunkien välinen muuttoliike vilkastuu. Sen sijaan

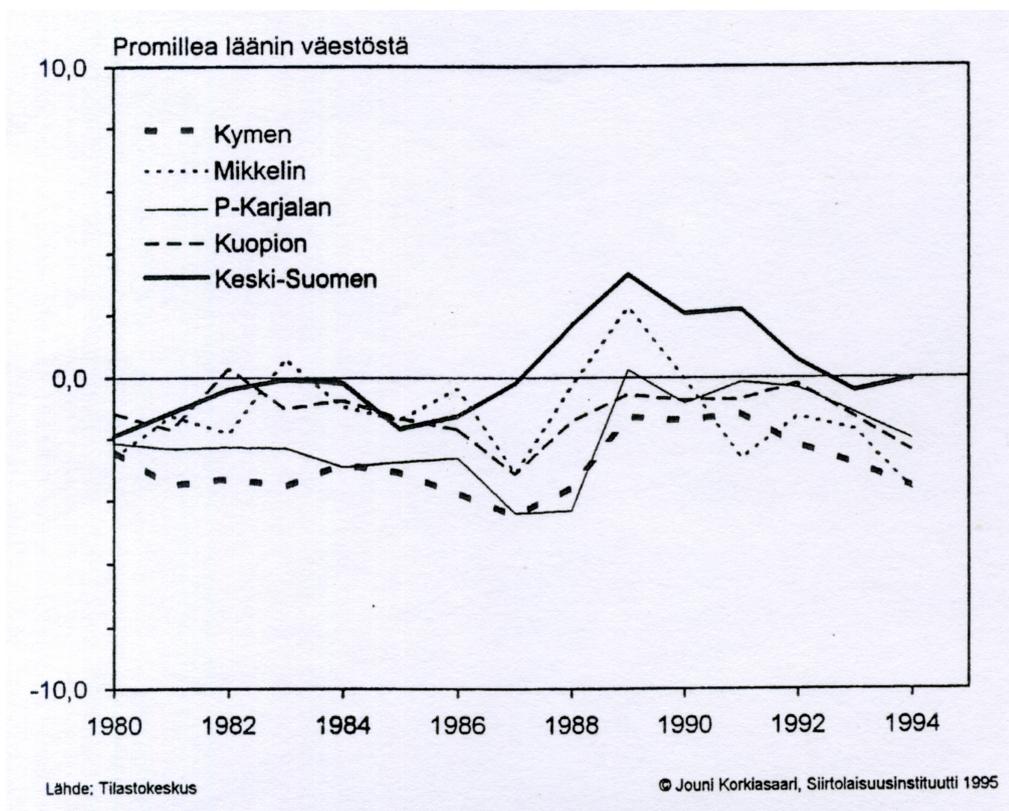

Kartta 2. Suomen muuttoliike seutukunnittain 1994.

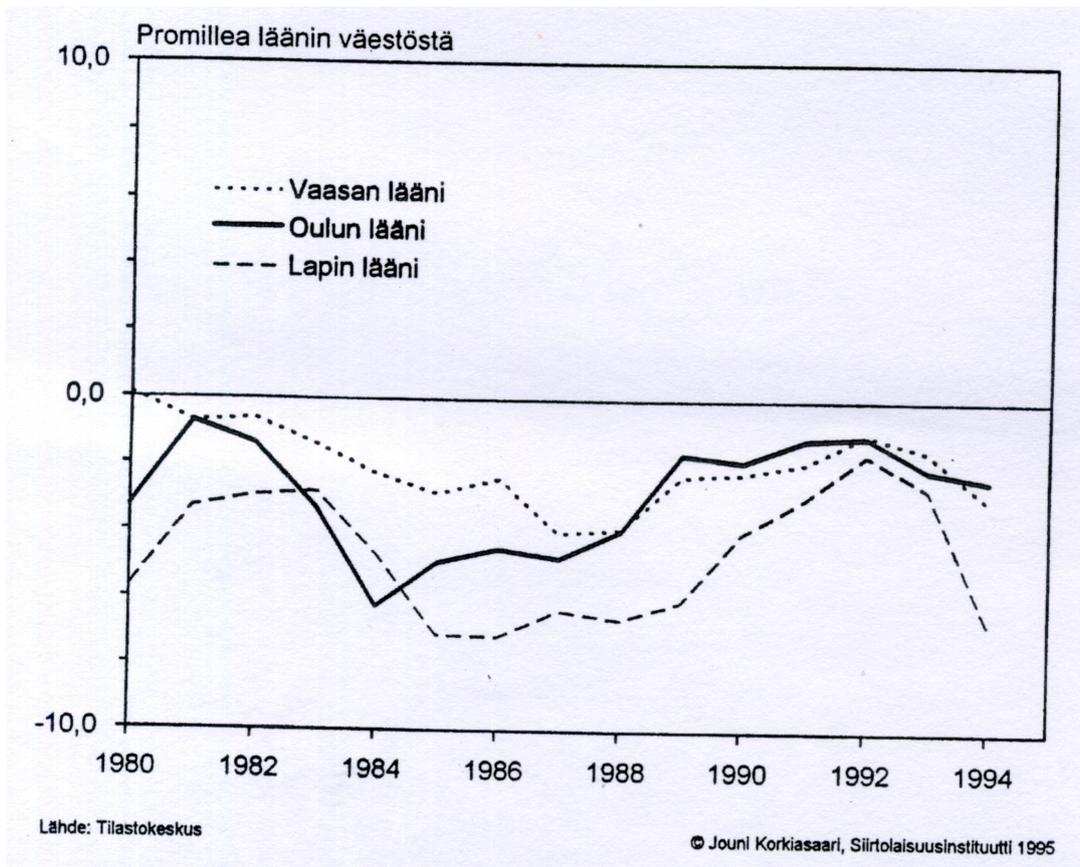
Lähde Tilastokeskus.

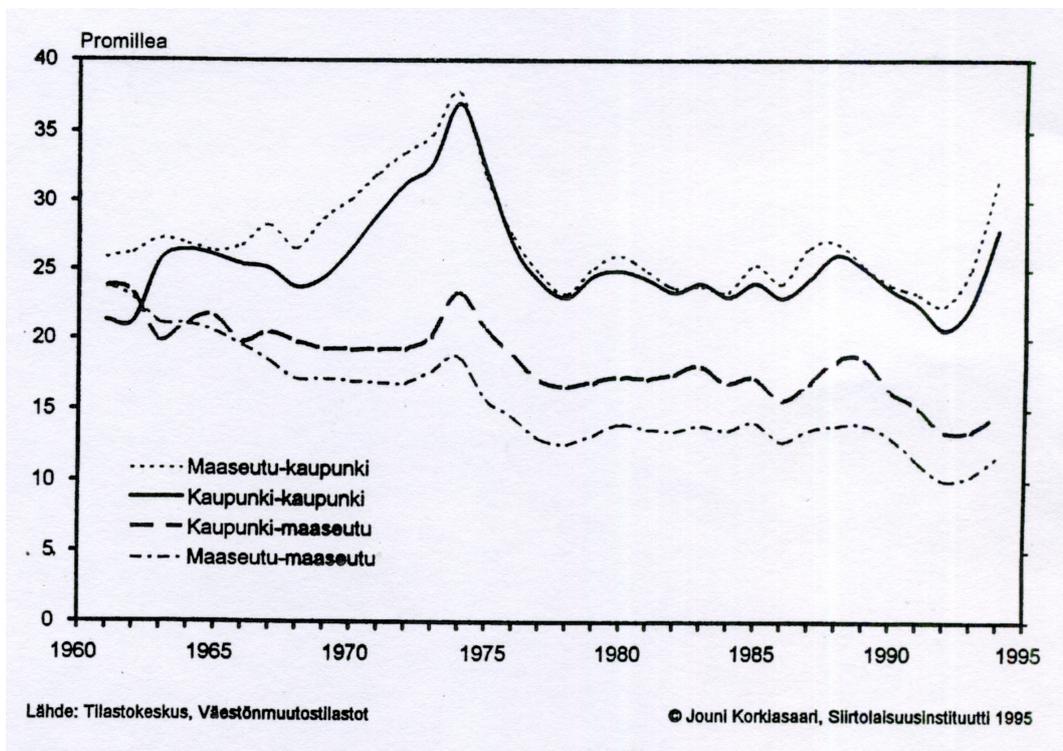
Kuvio 1. Etelä-Suomen läänien nettomaassamuutto 1980–94.

Kuvio 2. Keski- ja Itä-Suomen läänien nettomaassamuutto 1980–94.

Kuvio 3. Pohjois-Suomen läänien nettomaassamuutto 1980–94.

Kuvio 4. Muuttoalttius muuttosuunnittain 1961–94.

(promillea kaupunki/maaseutuväestöstä).

kaupungeista maaseudulle muuttaminen, joka oli varsin vilkasta 1980-luvun jälkipuoliskolla, on vähentynyt. Varsinkin nuorten suhteen Helsingin seudulla näyttäisi olevan vetovoimaa - oli tarjolla työtä tai ei, varsinkin kun alueella on suhteellisen hyvä vuokra-asuntotilanne. YK:n ennusteen mukaan Helsingin väestö tulee kasvamaan EU-alueen suurkaupungeista eniten vuoteen 2000 mennessä. Toiseksi nopeinta kasvu tulee olemaan Dusseldorfissa ja kolmanneksi nopeinta Lissabonissa. Näiden kaupunkien kasvu johtuu suurelta osin muuttovoitosta.⁶ Myös Helsingin väestökehityksen vaihtoehtoja 1994–2020 selvittänyt julkaisu toteaa, että tulevien vuosien väestökehitykseen voi sisältyä yllätyksiä liittyen Euroopasta sekä Venäjältä ja Baltiasta tulevaan muuttoliikkeeseen.⁷

Loppuarviointi Suomen maassamuutosta 1990-luvun puolivälissä on, että pääkaupunkiseutu paisuu ja maaseutu, erityisesti Pohjois-Suomi tyhjenee edelleen. Väestönkasvun painopiste tulee olemaan kärkikolmiossa Helsinki-Tampere-Turku. Myös Oulun seudusta, jossa viime vuosina on kehitetty korkeaa teknologiaa, on tulossa merkittävä muuttokohde - ehkä kansainvälisenkin muuton osalta. Suomessa näyttäisi olevan kehittymässä noin puolitusinaa valtakunnanosakeskuksia eli entistä harvasilmäisempi kasvuverkosto. Mikäli Etelä-Suomen suurissa talouskeskuksissa ja ennen kaikkea Helsingin seudulla syntyy uusia työpaikkoja, on mahdollista että maaseudulla jo pitkään patoutunut muuttopaine purkautuu ensisijaisesti Suomen kaupunkeihin - ja vähäisemmässä määrin ulkomaille. Ovatko suurimmat kaupunkimme valmiita ottamaan vastaan maaseudulta irtautuvaa väestöä ja ratkaisemaan mm. asuntokysymykset on ollut keskustelun kohteena julkisuudessa.⁸

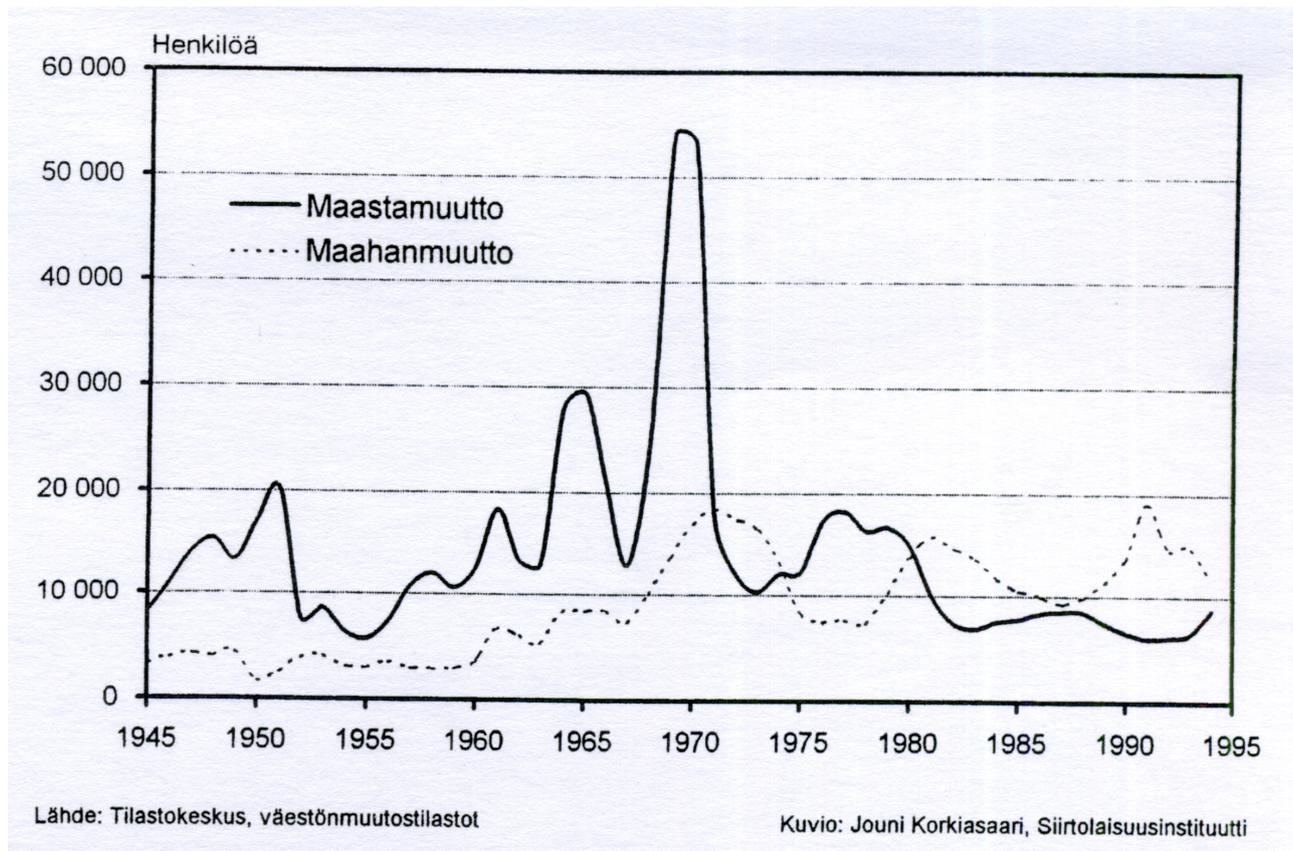
Maahanmuutto ja maastamuutto

Kuviosta 5 ilmenee Suomen maahanmuuton ja maastamuuton kehitys toisen maailmansodan jälkeen. Kun Suomi on saanut muuttovoittoa vuodesta 1980 lähtien pääasiassa suomalaisten siirtolaisten paluumuuton ansiosta ja 1990-luvulla lähinnä ulkomaalaisten ansiosta, näyttäisi 1990-luvun puolivälissä siltä, että siirtolaisuus Suomesta olisi kasvamassa ja maahanmuutto hieman vähenemässä. Suomen maastamuuton lisääntymiseen vaikuttaa ennen kaikkea maan ennätyskorkea työttömyys. Ulkomaalaisten Suomeen tuloa vähentää maahanpääsyn ilmeinen tiukkeneminen. Taulukosta 2 ilmenee maan rajojen yli tapahtuneen muuton kehitys 1990-luvun alkuvuosina.

Taulukko 2. Suomen maahanmuutto ja maastamuutto 1990–94.

Vuosi	Maahanmuutto	Maastamuutto	Nettomaahanmuutto
1990	13 558	6 477	7 081
1991	19 001	5 977	13 024
1992	14 554	6 055	8 499
1993	14 795	6 405	8 390
1994	11 611	8 672	2939
Yhteensä	73 519	33 586	39 933

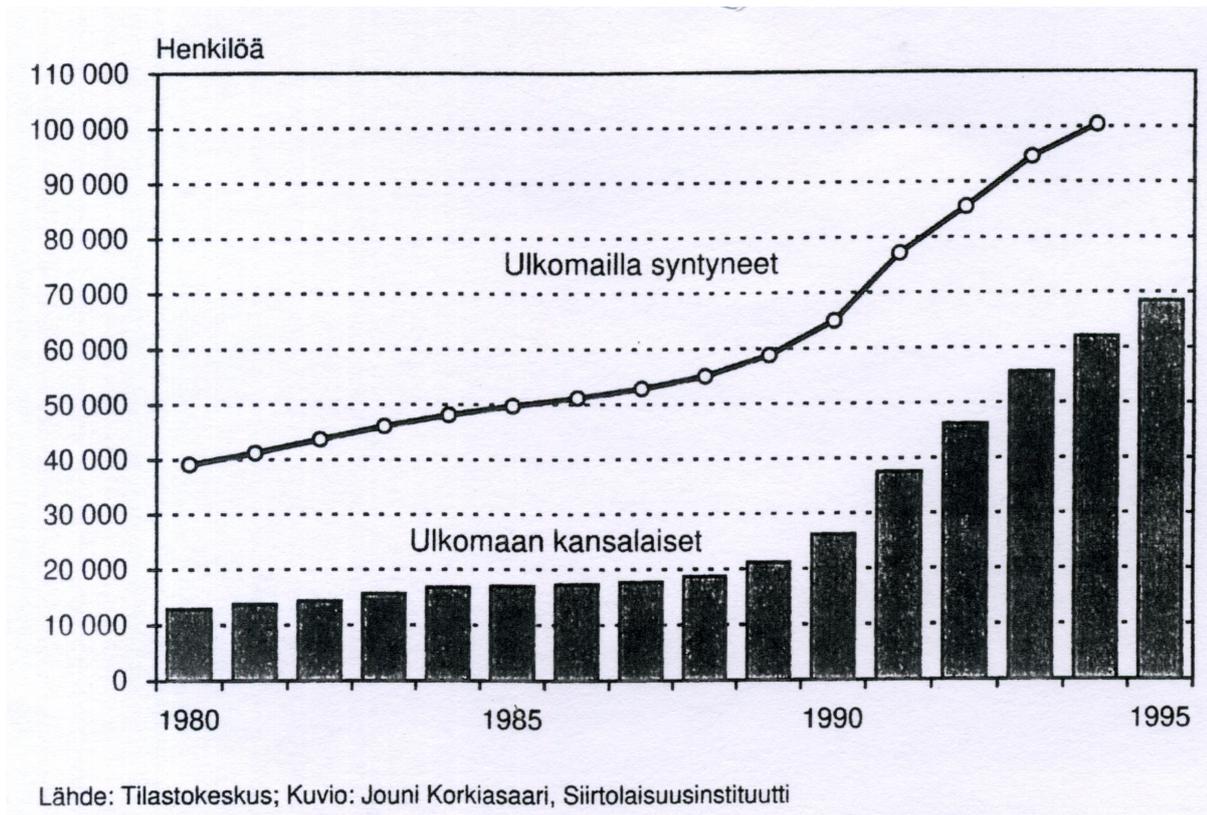
Lähde: SVT.

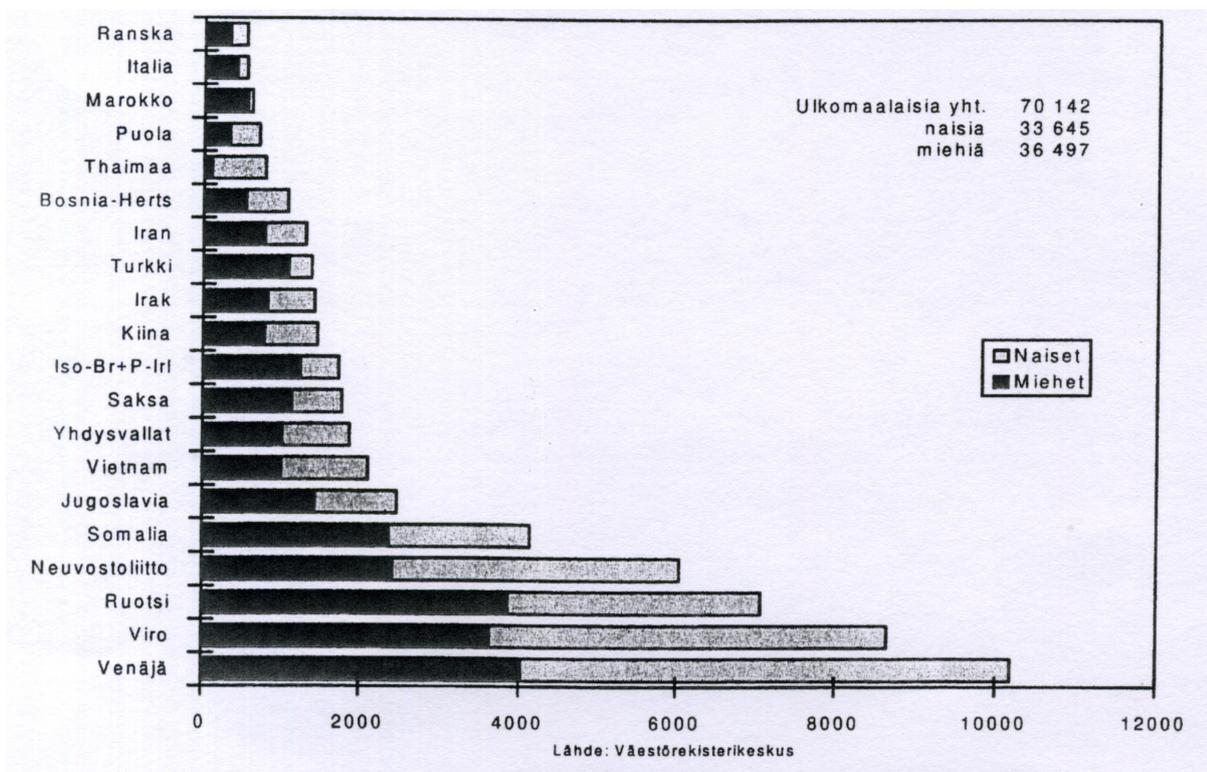
Kuvio 5. Maahan-ja maastamuutto 1945–94.

Maahanmuutto

Merkittävä ilmiö on Suomen ulkomaalaisväestön huomattava kasvu 1990-luvulla. Kuten kuviosta 6 ilmenee, Suomessa oli v. 1994 yli 100 000 ulkomailla syntynyttä henkilöä, joista vajaat kaksi kolmannesta ulkomaan kansalaisia. Vuoden vaihteessa 1995/96 Suomessa asui 68 418 ulkomaan kansalaista ja heidän määränsä ylitti 70 000 rajan maaliskuun loppupuolella 1996. Heistä yli kolmannes eli noin 25 000 on lähtöisin entisen NL:n alueelta. Tähän joukkoon kuuluvat ne 13 000 inkerinsuomalaista, jotka ovat tulleet Venäjältä tai Virosta. Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat Ruotsin (7 000), Somalian (4 100), entisen Jugoslavian (3 600), Vietnamin (2 100), USA:n (1 900), Saksan (1 800) kansalaiset. Ulkomaan kansalaiset Suomessa v. 1996 maaliskuun lopulla ilmenevät tarkemmin kuviosta 7. Aasiasta on muuttanut myös noin 750 thaimaalaista ja noin 400 filippiiniläistä, joista suurin osa on suomalaisten kanssa avioituneita naisia. Miespuolisten maahanmuuttajien osalta erityisen innokkaita avioitumaan suomalaisten naisten kanssa ovat marokkolaiset, italialaiset, kreikkalaiset ja turkkilaiset.

Kuvio 6. Suomen ulkomaalaisväestö 1980–95.

Kuvio 7. Ulkomaan kansalaiset Suomessa 29.3.1996.

Suomen vaikeasta työllisyystilanteesta huolimatta ulkomaalaisten muutto Suomeen kasvoi merkittävästi 1990-luvun alkuvuosina. On kuitenkin mahdollista, että kasvu alkaa taittua johtuen

Suomen huonosta työllisyystilanteesta ja valtiovallan Suomeen muuttota hillitsevistä toimenpiteistä. Tällöin suomalaisen kanssa avioituminen nousee entistä tärkeämmäksi vaihtoehdoksi.

Maastamuutto

Poiketen aikaisemmista vuosikymmenistä, jolloin työttömät ihmiset lähtivät siirtolaisiksi, on merkittävää, että Suomen taloudellisesta lamasta ja korkeasta työttömyydestä huolimatta kansalaisten muutto ulkomaille on lisääntynyt vain hitaasti ja on tällä hetkellä noin 9 000 henkeä vuodessa. Kovat muuttopaineet ovat kuitenkin purkautumassa vähitellen myös ulkomaillemuutoksi.

Erityisesti Keski-Euroopan vetovoima näyttäisi olevan kasvussa. Suomalaisia sairaanhoitajia värvätään suoraan oppilaitoksista erityisesti Saksaan, missä on 60 000 sairaanhoitajan vaje. Yksistään Münchenissä arvioidaan olevan noin 200 terveydenhoitoalalla työskentelevää suomalaista. Myös Englanti, Espanja, Tanska ja Norja ovat houkuttelevia kohdemaita suomalaisille sairaanhoitajille ja mm. lastentarhan opettajille. Mikäli työtä ei löydy Suomesta, kertoivat Tampereelta pian valmistuvat sairaanhoitajat radio-ohjelmassa 22.9.1995, että he ovat halukkaita lähtemään ulkomaille saamaan työkokemusta ja jatkokoulutusta. Haastateltu opettajakin suhtautui myönteisesti sairaanhoitajien muuttoon ulkomaille korostaen koulutukseen liittyvää kansainvälistymistä.⁹

Toinen ulkomaille kysytty ryhmä ovat suomalaiset rakennusalan ammattilaiset arkkitehdistä betonirauhoittajaan saakka. Saksassa on yli 2 000 suomalaista erilaisissa rakennusalan töissä. Osa on lähtenyt Saksaan omin päin, osa värvärien toimesta ja osa on komennuksella. Yhdeksi ongelmaksi on muodostunut se, että Saksaan värvätyillä rakentajilla on miljoonien markkojen palkat saamatta.¹⁰

Yleistäen voidaan sanoa, että Keski-Euroopan vetovoima on kasvamassa eniten. Lisäksi kiinnostavat Norja ja jossain määrin myös Tanska. Mutta toistaiseksi - ja verrattuna entisiin aikoihin - suomalaisten muutto ulkomaille on ollut vähäistä. Suomen työttömyillä ei ole ollut kysyntää ulkomaille eräitä ammattiryhmiä lukuun ottamatta. Toisena pääsyyinä on Suomen edelleenkin hyvä työttömyys- ja sosiaaliturva. Vain nuorilla hyvinkoulutetuilla ja kielitaitoisilla "euro-muuttajilla" on kysyntää kansainvälisillä työmarkkinoilla.

Pakolaisuus

Suomessa on ollut pakolaisia 1600-luvulta lähtien, jolloin Ruotsista karkotettiin ensimmäiset mustalaiset valtakunnan takamaahan Suomeen. Vuosina 1917–22 Suomeen saapui yli 41 000 pakolaista entisen Venäjän alueelta; näistä 33 500 jäi maahan pysyvästi. Suomen nykyinen pakolaisasioiden hoito perustuu Geneven yleissopimukseen vuodelta 1951, jossa määritellään pakolainen ja hänen oikeutensa turvapaikkaan. Suomi otti ensimmäiset pakolaisensa vuosina 1973–77 Chilestä ja vuodesta 1979 lähtien Vietnamista. Suomen pakolaiskiintiötä on vähitellen nostettu, ja viime vuosina se on ollut 500, mutta paineita olisi korottaa se 1000 ihmiseen vuodessa. Suurin osa

Suomen pakolaisista on tullut maahan turvapaikanhakijoina, erityisesti Neuvostoliiton v. 1991 tapahtuneen hajoamisen jälkeen.

Suurimman pakolaisryhmän muodostivat pitkään vietnamilaiset, tilastojen (kuvio 7) mukaan 2 100 ja oman arvion mukaan 2 500. Joukko on hajanainen ja siihen kuuluu mm. etnisesti kiinalaisia. Lähes kaikki vietnamilaiset ovat tulleet kiintiöpakolaisina tai perheitä yhdistettäessä. Tällä hetkellä suurimman pakolaisryhmän muodostavat yllättäen Suomeen 1990-luvun alussa entisen Neuvostoliiton alueen kautta saapuneet somalit, kaikkiaan noin 4 000 henkeä. Nämä ihmiset joutuivat odottamaan kohtuuttoman kauan päätöksiä vastaanottokeskuksissa. Viime aikoina sisäasiainministeriö on alkanut tehdä yhä enemmän kielteisiä päätöksiä somaleille perustellen niitä Somalian rauhoittuneella tilanteella. Entisen Jugoslavian alueelta on tullut Suomeen noin 3 600 turvapaikanhakijaa. Maahanmuuttajia ja pakolaisia on tullut Turkista, Iranista ja Irakista, yli 1 000 kustakin. Kaikista kolmesta valtiosta on tullut kurdeja, joita Suomessa on runsaat 1 000 henkeä. Heidän joukkonsa kasvaa kiintiöpakolaisuuden ansiosta.¹¹

Turvapaikanhakijoiden määrä on laskenut Suomessa kuten muuallakin Euroopassa vuodesta 1993 lähtien. Vuonna 1994 turvapaikkaa haki Suomesta 840 ihmistä, kun luku kaksi vuotta aikaisemmin oli ollut 3 500. Syynä tähän on ollut lakien ja valvonnan tiukkeneminen sekä Suomessa että Euroopassa. Pakolaisuuden tai humanitaaristen syiden perusteella oleskeluluvan saaneiden määrä Suomessa on tällä hetkellä noin 13 000 henkeä.

Ulkomaalaiset keskittyvät Helsingin seudulle

Pääkaupunkiseudulla asuu 45 prosenttia Suomen ulkomaalaisista. Lukumäärää ovat kasvattaneet maahanmuuttajat, paluumuuttajat ja pakolaiset. Helsingin ulkomaalaisväestö on kolminkertaistunut viidessä vuodessa ja on v. 1995 yli 20 000. Helsingin asukkaista viisi prosenttia on ulkomaalaistaustaisia, kun koko maan väestöstä vain puolitoista prosenttia. Helsingin ulkomaalaisten kasvu näyttäisi tukevan YK:n ennustetta, että EU:n suurkaupungeista Helsinki kasvaa nopeimmin lähivuosina.

Pari vuotta vanhan selvityksen mukaan ulkomaalaiset olivat sijoittuneet tasaisesti Helsingin asuntokantaan. Vuoden 1993 alussa ulkomaalaisia asui suhteellisesti eniten keskustan vauraimmissa osissa kuten Ullanlinnassa. Toisena keskittymänä olivat kaupungin sosiaaliset vuokra-asuntoalueet. "Siinä saattaa olla siemen sellaisille ristiriidoille, joita ei ole tässä maassa vielä paljon nähty", todettiin selvityksessä, joka käsitteli kerrostalolähiöitä sosiaalisen segregaaion valossa.¹²

Uudemmassa Helsingin kaupungin suunnitteluviraston katsauksessa ulkomaalaisista Helsingissä todetaan, että ulkomaalaisten määrä on kasvanut nopeimmin itäisillä kerrostaloalueilla. Useilla alueilla, kuten Vuosaaren Meri-Rastilassa ulkomaalaisia on yli seitsemän prosenttia väestöstä. Helsingin kaupunki on ulkomaalaispoliittisessa ohjelmassaan ottanut tavoitteeksi ulkomaalaisten asuttamisen tasapuolisesti eri puolille kaupunkia.¹³ Helsingin kaupungille on annettava tunnustus aktiivisuudesta maahanmuuttajakysymyksessä. Helsingin ulkomaalaispolitiikka oli kaupunginvaltuuston käsittelyssä lokakuussa 1995.

Suvaitsemattomuus nostaa päätään

Ulkomaalaisten määrä Suomessa, 67 000 eli 1,3 prosenttia väestöstä, on sekä absoluuttisesti että suhteellisesti vähäinen verrattuna muihin EU-maihin. Samanaikaisesti kun ulkomaalaisväestömme määrä on kasvanut, suomalaisten asenteet ovat jyrkentyneet ulkomaalaisia kohtaan. Keskeisenä syynä tähän on Suomen lama ja vaikea työllisyystilanne.¹⁴ Yhtenä vaikeutena on ollut myös se, että valtiovallalta on puuttunut yhtenäinen ulkomaalaispoliittinen linja. Toivottavasti tähän saadaan parannusta 18.10.1995 asetetun parlamentaarisen toimikunnan työn ansiosta.

Tutkimustilanne ja-tarpeet

Muuttoliikkeisiin kohdistuva tutkimustoiminta edellyttää valintoja: (a) perustutkimus, (b) soveltava tutkimus ja (c) selvittävä tutkimus. Jako on keinotekoinen, sillä eri tutkimuslajit eivät ole toisiaan poissulkevia. Tässä yhteydessä on syytä korostaa myös siirtolaisuus- ja pakolaistutkimusten monitieteisyyttä.

Voimakkaasti on painotettava myös muuttoliikkeisiin kohdistuvan teoreettisen tutkimuksen merkitystä. Erityisesti pakolaistutkimuksessamme on ollut vain vähän teoreettista pohdiskelua.

Suomessa on siirtolaisuus- ja muuttoliiketutkimusta tehty jo hyvin pitkään kuten Siirtolaisuusinstituutin v. 1978 ja 1993 julkaisemista bibliografioista ilmenee.¹⁵ Tämän artikkelin lopussa olevassa liitteessä on bibliografia v. 1990–95 ilmestyneistä tärkeimmistä muuttoliiketutkimuksista. Niinpä seuraavassa keskitytäänkin tähänhetkiseen tutkimustilanteeseen ja tärkeimpiin projekteihin sekä tulevaisuuden tarpeisiin.

Tilastoinnista ja tutkimuksesta

Muuttoliiketutkimus perustuu keskeisesti tilastoihin. Merkittävä parannus Tilastokeskuksessa on tilastojen tuotantoajan lyheneminen neljään kuukauteen. Tilastointia on myös kehitetty mm. kuvaamaan kaupunkiseutujen muuttovirtoja vanhanaikaisen kaupungit/maaseutu -jaotuksen tilalle. Suuren kaupungin liepeillä oleva kunta voi olla hyvin "kaupunkimainen" rakenteeltaan ja palvelutasoltaan ja saa osan lähellä olevaan suureen kaupunkiin tulevasta muuttoliikkeestä. Kaupunkiseutujen nettomuutto vuodesta 1971 lähtien ilmenee vuoden 1995 Tilastollisesta Vuosikirjasta.

Muuttoliikkeisiin kohdistuvaa tutkimusta tehdään monissa korkeakouluissa ja erityisesti maantieteen laitoksissa. Usein nämä ovat opinnäytetöitä. Magdalena Jaakkola Helsingin yliopistossa on pitkään tutkinut suomalaisten asenteita ulkomaalaisiin ja hänen tänä vuonna ilmestyneen tutkimuksen mukaan suomalaisten asenteet ulkomaalaisia kohtaan ovat kiristyneet.

Siirtolaisuusinstituutin tutkimuksista mainittakoon Minna Domanderin "Maahanmuuttajat ja koulutus" (1992) sekä juuri valmistunut "Määräaikainen muuttoliike - itä-länsi -muutto koulutuksen ja työn vuoksi". Eve Kyntäjällä on käynnissä tutkimus "Maahanmuuttajien oikeuksista palvelujärjestelmään eräissä Euroopan maissa". Kyntäjän väitöskirjatyön aiheena on inkerinsuomalaisten, venäläisten ja virolaisten akkulturaatio ja identiteetti Suomessa.

Helsingin yliopistosta mainittakoon Karmela Liebkindin osallistuminen kansainväliseen projektiin "Etnisiin tai kulttuurivähemmistöihin kuuluvien nuorten psykososiaalinen sopeutuminen Australiassa, Kanadassa, USA:ssa, Ranskassa, Englannissa, Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa." Hanketta rahoittaa Suomen Akatemia.

Tampereen yliopistossa on myös Suomen Akatemian rahoittama Olli Kultalahden johtama projekti "Itä-Euroopan yhteiskunnalliset muutokset - muuttopaineet ja sosiaalinen integraatio." Tutkimus liittyy maahanmuuttajien alueelliseen sijoittumiseen ja ongelmiin työmarkkinoilla.

Pohjois-Suomen tutkimuslaitoksessa Oulun yliopistossa on merkittävää väestön alueelliseen kehitykseen liittyvää tutkimusta:

- alueellinen muuttoprosessin vertailu pohjoismaissa
- Itä-Suomen ja Karjalan tasavallan väestö- ja muuttoliiketutkimus
- Kainuun työvoiman tulevaisuuteen ja kansainvälistymiseen liittyvät projektit.

Muuttoliikkeitä koskevan tutkimustoiminnan keskeinen henkilö Oulussa on Elli Heikkilä.

Joensuun yliopistossa tehdään monella tieteenalalla muuttoliikettä koskevaa ja sitä sivuavaa tutkimusta. Mainittakoon vain muutama tutkimusala. Veijo Saloheimo on tutkinut Savon ja Karjalan historiaa ja mm. suomalaisten muutttoa Venäjälle. Maantieteen laitoksella tehdään seutuistumisprosessien tutkimusta (mm. Perttu Vartiainen) ja Karjalan tutkimuslaitoksella Suomen ja Karjalan tasavaltaa koskevia maaseutututkimuksia (Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Eira Varis). Sosiologian laitoksella M'hammad Sabour on aloittanut tutkimushankkeen, joka käsittelee Suomesta Ranskaan muuttaneiden hyvinkoulutettujen sopeutumista.

Seutukaavaliitot tuottivat aikoinaan runsaasti myös väestön muuttamiseen liittyviä selvityksiä. Uudet maakuntien liitot eivät ole vielä saaneet käyntiin merkittävää tutkimustoimintaa yleensäkin. Niiden toiminnan painopiste on ollut Suomen liittymisessä Euroopan Unioniin ja Brysselissä - ehkä liiaksikin.

Siirtolaisuusinstituutin luetteloimat tärkeimmät tutkimusalueet vuosina 1994–96:

A. Maassamuutto

1. Tilastollinen analyysi, viisi viimeistä vuotta
2. Muuttajien alueellinen sijoittuminen
3. Muuton syyt ja seuraukset aluetasolla

B. *Maahanmuutto*

1. Maahanmuuttaja työmarkkinoilla
2. EU ja muuttoliike
3. Avioituminen Suomeen

C. *Maastamuutto*

1. Ns. Euromuuttajat (määräaikainen muutto)
2. Aivovienti (ja tuonti vastapainona)
3. Avioituminen ulkomaille

D. *Etnisyys ja monikulttuurisuus*

1. Marginaalisaatio uusissa etnisissä ryhmissä
2. Rasismi ja suvaitsemattomuus
3. Naiset, lapset ja vammaiset maahanmuuttajat

E. *Kansainvälinen muuttoliike*

1. Historialliset tutkimukset
2. Itä-Euroopan muuttoliikkeiden tutkimusohjelma
3. Etelä-pohjoinen muuttoliike

F. *Muuttoliike yleensä*

1. Muuttoliikkeiden teorit ja todellisuus
2. Tutkijaverkoston kehittäminen.

Seuraavassa tarkastellaan tutkimustilannetta muuttoliikkeiden suuntien mukaisesti.

Maassamuuton tutkimus

Vuoden 1990 symposiumraportissa esitetyt monet tutkimustarpeet ovat edelleenkin ajankohtaisia.

¹⁶ Yleisellä tasolla tällaisia ovat muuttoliiketutkimusta koskeva teorianmuodostus, maassamuuton ohjauskeinot, maassamuuton kansantaloudelliset yhteydet sekä maassamuuton historia.

Makrotasolla tärkeä tutkimuskohde olisi Suomen aluekehitys ja sen yhteydet sekä valtakunnan sisäisiin muuttoliikkeisiin että valtakunnan rajojen yli tapahtuvaan muuttoon. Tähän liittyy myös Euroopan integraation vaikutus Suomen alueiden kehitysmahdollisuuksiin. Aikaisemmin mainittu YK:n ennuste, jonka mukaan Helsingin seutu tulisi kasvamaan eniten EU:n suurkaupungeista vuoteen 2000 mennessä, tulisi ottaa huomioon myös tutkimustoiminnassa. Tällä skenaariolla on vahvoja kytkentöjä Suomen maaseudun - ja ennen kaikkea maatalouden kehitysnäkymiin, mitkä vaatisivat syvällistä tutkimustoimintaa muistakin kuin muuttoliikkeiden näkökulmasta.

Maassamuuton rakenne, volyymit, suunnat ja syyt ovat edelleen ajankohtaisia tutkimusalueita. Tämä liittyy erityisesti haja-asutusalueiden ja taajamien väliseen muuttoon. Kunnallisten rajojen yli tapahtuvan muuton kanssa on tarkasteltava myös kunnan sisäistä asuinpaikan vaihtoa, sillä Suomen syrjäseuduilla on pinta-alaltaan suuria kuntia. Tämän rinnakkaisilmiö on kaupunkien sisäinen muuttaminen, joka on hyvin vähän tutkittu alue.

Maastamuutto

Muutto Suomesta ulkomaille on ollut viime vuosina vähäisempää kuin muutto Suomeen, mutta näyttäisi olevan kasvamassa 1990-luvun puolivälissä johtuen ennen kaikkea Suomen korkeasta työttömyydestä. Tällöin tulisi selvittää maastamuuton uudet piirteet, erityisesti lyhytaikainen projektityöskentely ulkomailla ja nuorten uratietoisten ns. euromuuttajien siirtyminen pääasiassa läntisiin EU-maihin.

Merkittävä edistysaskel on saavutettu v. 1990 pidetyn symposiumin jälkeen, kun Siirtolaisuusinstituutissa on käynnistynyt 6-osaisen Suomen siirtolaisuuden historian kirjoittaminen. Jo v. 1916 oli tehty ensimmäisen kerran esitys Suomen siirtolaisuuden historian kirjoittamisesta.

Maahanmuutto

Suomeen muuton osalta keskeinen kohde on edelleenkin Itä-Euroopasta Suomeen kohdistuva muuttopaine, ja erityisryhmä inkerinsuomalaiset ja heidän sopeutumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan. Tutkimustoiminnassa olisi otettava huomioon myös Euroopan Unionin maista Suomeen tuleva muuttaminen. Vaikka Helsingin seudulla on kansainvälistä vetovoimaa johtuen korkeasta bruttokansantuotteesta ja suuresta työpaikkojen määrästä, tämä ns. EU-muutto Suomeen jäänee vähäiseksi opiskelijoita ja tutkijoita lukuun ottamatta. Jos näin käy, se olisi valitettavaa, sillä Suomi tarvitsee korkeantason ulkomaisia asiantuntijoita - sekä tietysti pääomia. Tähän asiaan liittyy ulkomaalaisten verotuksen keventäminen Suomessa.

Ulkomaalaisten asema Suomessa, ja erityisesti työelämässä tapahtuva syrjintä, tarvitsisi syventävää tutkimusta yleisten asennetutkimusten (Jaakkola) jatkoksi. Tärkeä tutkimuskohde olisi myös joukkoviestimien välittämä kuva Suomen ulkomaalaisvähemmistöistä.

Pakolaisuus

Suomen 13 000 pakolaista muodostavat vain murto-osan maailman kymmeneen miljooniin nousevasta pakolaisjoukosta. Siitä huolimatta pakolaisuus kansainvälisenä ilmiönä vaatisi myös suomalaisten tutkijoiden panosta aikaisempaa enemmän. Kansallisena kohteena painopisteen tulisi olla pakolaisten integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan ja työelämään. Tähän liittyy myös suvaitsevaisuuskasvatus ja sen edellyttämä tutkimustarve yleisotsakkeella: "Monikulttuurinen Suomi, suvaitsevuus vai syrjiminen?" Kulttuuripolitiikan tehtävänä on helpottaa ulkomaalaisväestömme sopeutumista ja edesauttaa ihmisten tasavertaista kohtaamista. Näillä alueilla tutkimus ei ole päässyt Suomessa alkua pitemmälle.

MEV ja NorIMER-verkostot

Siirtolaisuusinstituutilla on keskeinen tehtävä Suomen muuttoliiketutkimuksen edistäjänä ja koordinaattorina. Tämä tapahtuu mm. järjestämällä symposiumeja ja seminaareja sekä julkaisemalla "Siirtolaisuus-Migration" aikakauslehteä. Vuonna 1993 aloitettiin SI:ssä kansallisen muuttoliiketutkijoiden verkoston luominen ja äskettäin instituutin tehtäväksi on annettu selvittää mahdollisuuksia laajentaa verkosto pohjoismaiselle tasolle, tutkijana Kaisa Kilpeläinen. Tutkimusyhteistyö tapahtuu mm. seminaarien merkeissä ja Internet-verkon avulla. Tätä kautta päästään yhteyteen myös Euroopan ja koko maailman muuttoliiketutkijoiden ja laitosten kanssa.

Loppukommentti

Muuttoliikkeisiin kohdistuneen määrätietoisen tutkimustoiminnan suurin este on ollut resurssien puute sekä perustutkimuksessa ja teoreettisessa pohdiskelussa että soveltavassa tutkimuksessa.

Viime vuosina Suomessa on käytetty satoja miljoonia markkoja esim. maahanmuuttajien sopeuttamiseen suomalaiseen yhteiskuntaan ja erityisesti koulutukseen.

On omituista, että sen tutkimiseen, millaista koulutusta olisi paras antaa maahanmuuttajille ja mitkä ovat toimenpiteiden tulokset, ei ole varattu markkaakaan määrärahoja valtion budjetissa. Pienenkin selvityksen tekemiseksi rahat on täytynyt raapia kasaan monen ministeriön ja keskusviraston toimesta.

Hyvän suunnittelun ja poliittisen päätöksenteon tulisi perustua luotettaviin tutkimuksiin ja muista maista saatuihin kokemuksiin.

Stakesin ylijohdaja Hannu Uusitalon Suomen väestöntutkimuksen tilaa koskevan selvityksen mukaan (3.11.1995) tärkeitä tutkimuskohteita ovat "maassa- ja maastamuutto ja sen vaikutukset

väestönkehitykseen ja rakenteeseen, muutosten syyt ja seuraukset". Muuttoliikkeeseen liittyviä julkaisuja on melko runsaasti ja tutkimusta tehdään monilla tahoilla ja vähäisin voimavaroin.

Tosi on!

Lähdeviitteet:

1. John Salt (1994) International movements of highly skilled labour, OECD, 53.
2. Esko Kiuru (1995) "Schengen; Mitä muuta se on kuin kylä ja miten se Suomeen liittyy", Monitori no 2, 16–18.
3. Tuomo Halmeenmäki (1995) "Virtojen varrella - väestön alueellinen liikkuminen EU:ssa", EU-raporttisarja Ihmisvirrat 1995 (1):3, 4-13; ja Vesa Rantahalvari (1995) "Työvoima liikkuu EU-alueella vielä vähän", em. julk., 20–22.
4. Kvartti (1994) No 4.
5. Pentti Lehvonen (1995) "Opiskelijat ja nuoret määräävät Suomen väestökehityksen suunnan", EU-raporttisarja Ihmisvirrat (1):3,37–39.
6. Halmeenmäki cm, art. s. 3.
7. Seppo Laakso (1993) Helsingin väestökehityksen vaihtoehdot 1994–2020, Helsingin kaupungin tietokeskuksen keskustelualoitteita no 3.
8. Helsingin Sanomat (1995) "Pohjoiskarjalan maaherra varoittaa uudesta muuttoaallost" 23.9. ja Turun Sanomat (1995) pääkirjoitus: "Turun vetovoimaa lisättävä" 1.10. ja "Turku on valmiina vastaanottamaan muuttajia" 6.10.
9. Kuulemani radio-ohjelma 22.9.1995 ja Helsingin Sanomat (1995) 19.10.
10. Helsingin Sanomat (1995) 30.10.
11. Antti Seppälä (1995) "Muukalainen kohtaa hallinnon", Socius no 5, 8-11.
12. Markku Lankinen (1994) Taantuuko lähiöt? Pääkaupunkiseudun kerrostalolähiöt sosiaalisen segregaaation valossa, Ympäristöministeriö, Julkaisu no 3, 45.
13. "Ulkomaalaiset Helsingissä" (1995) Helsingin kaupunki, kaupunkisuunnitteluvirasto, Tutkimuskatsauksia no 4.
14. Magdalena Jaakkola (1995) Suomalaisen kiristyvät ulkomaalaisasenteet, Helsinki.

15. Olavi Koivukangas - Simo Toivonen (1978) Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia, Turku ja Minna Domander (1993) Siirtolaisuus ja pakolaisuustutkimus Suomessa 1980–1993, Turku.

16. Muuttoliikesymposium 1990 (1991) toim. Olavi Koivukangas - Raimo Narjus - Timo Virtanen, Turku, 62–67.

Liite

Muuttoliikekirjallisuutta 1990–1995

Suomen maassamuuttoon liittyviä tutkimuksia on tehty sekä eri kuntien osalta että suurempia alueita käsitellen, erityisesti Oulun ja Joensuun yliopistoissa.

Maastamuuton tutkimuksessa on keskitytty voimakkaasti kysymyksiin Euroopan yhdentymisen vaikutuksista työvoiman liikkuvuuteen. Sen lisäksi on luonnollisesti tutkittu aikaisemmin siirtolaisiksi lähteneitä, varsinkin iäkkäiden suomalaisten elämäntilannetta uudessa asuinmaassaan.

Maahanmuuttajien koulutus- ja työhönsijoittumisongelmia on tutkittu tänä kautena tehokkaasti, sillä nämä kysymykset ovat ratkaisevan tärkeitä niin maahanmuuttajille itselleen kuin koko Suomelle. Maahanmuuttajaryhmistä suurimpia ovat inkeriläiset paluumuuttajat. Turvapaikkaa hakeneiden pakolaisten vastaanottoon ja kuntiin sijoittamiseen liittyviä kysymyksiä on selvitetty varsinkin Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä.

* Maassamuutto:

Finnäs, Fjalar (1994) Language Shifts and Migration. The Finnish longitudinal census data file as an aid to social research. Tilastokeskus. SVT, Tutkimuksia no 209. Helsinki.

Heikkilä, Elli (toim.) (1994) Alueellisen kehityksen uusi dynamiikka ja integraatio. New Dynamics of the Regional Development and Integration. Oulun yliopisto/University of Oulu. Research Institute of Northern Finland. Research Reports no 124. Oulu.

Kantanen, Keijo (1991) Takaisin kotiseudulle. Tutkimus paluumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no 97. Joensuu.

Karjalainen, Elli (1991) Sotkamon muuttoliikkeen kehitys 1986–88. Migration in Sotkamo 1986–88. Oulun Yliopisto/University of Oulu, Research Institute of Northern Finland. Research Reports no 105. Oulu.

Koivukangas, Olavi; Narjus, Raimo; Virtanen, Timo (toim.) (1991) Maassamuutto ja yhdentyvä Eurooppa. Muuttoliikesymposium 1990. Siirtolaisuusinstituutti. Siirtolaisuustutkimuksia A no 15. Turku.

Korhonen, Sirpa (1994) Paluumuuttohalukkuus Kainuuseen. Tutkimus Kainuusta 1982–90 muuttaneista henkilöistä. Willingness to Return Migration to Kainuu. A Research of the Migrants from Kainuu 1982–90. Oulun yliopisto/University of Oulu, Research Institute of Northern Finland. Research Reports no 120. Oulu.

Korhonen, Sirpa (1992) Selvitys paluuhalukkuudesta Kainuuseen. Väkiraportti rekisteriaineistosta. Oulun Yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tiedonantoja no 86. Oulu.

Korkiasaari, Jouni (1991) Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. Työministeriö. Työpoliittinen tutkimus no 11. Helsinki.

Korkiasaari, Jouni ja Söderling, Ismo (1994) Muuttoliike, 226–264 teoksessa: Suomen väestö, (toim.) Seppo Koskinen et al. Gaudeamus. Helsinki.